

MÅNEDSBLADET

Glemmer du

KASTRUP GLASVÆRK IIII

Nr. 2 - Februar 2003

Tårnby Kommune - Lokalhistorisk Samling

Forsideillustration:

Børn fra Glasværket foran glasværksskolen. Ca. 1905

ISSN 1397-5412

Glemmer du er udgivet af: Tårnby Kommune - Lokallhistorisk Samling

Skrevet og redigeret af: Inger Kjær Jansen

Layout: Vicky Bonde

Kastrup Glasværk - III

Fabrikslovene

1873, 1901 og 1913

Kort efter, Kastrup Glasværk blev omdannet til et aktieselskab, blev den første fabrikslov, der navnlig omhandlede børnearbejde vedtaget. I en vedhæftet beretning for regnskabsåret 1973 blev det nævnt, at loven havde medført vanskeligheder for firmaet.

En ofte fremhævet fordel ved børnearbejdet på glasværkerne har været, at børnene så tidligt som muligt skulle lære håndværket, og da det som oftest var faderen barnet arbejdede sammen med, ville barnet ikke blive udnyttet. Her ser man således også et spor af det patriarkalske system på arbejder-niveau. En fabriksejers undskyldning i det 19 århundrede for at bruge børn på fabrikkerne var, at det var "opdragende".

Ifølge en undersøgelse af børnearbejdet på fabrikkerne foretaget af lægen Emil Hornemann i 1872 udgjorde børnene 30% af arbejdsstyrken på glasværkerne. På Kastrup Glasværk udgjorde børn under 13 år på Kastrup ca. 24 % el-

ler lidt mindre end det Hornemann angav.

Hyttebørnene hjalp glasmagerne som anfangere og indbærere, flyttede piber og holdt forme.

Fabriksloven fra 1873 havde først og fremmest til formål at hindre udnyttelse af børnene. Den forbød benyttelse af børn under 10 år i al slags industri, og børn i alderen 10-14 måtte kun benyttes 6½ time om dagen, hvoraf en halv time skulle være hviletid. Arbejdstiden skulle ligge indenfor tiden 6-20, og søn- og helligdage måtte de ikke arbejde. Samtidig måtte arbejdet ikke forstyrre skoletiden. Denne sidste bestemmelse havde sandsynligvis ikke den store betydning her, da glasværk-skolen selv kunne forvalte undervisningstiden. Unge fra 14-18 år måtte kun arbejde 12 timer heraf de 2 som hviletid og arbejdstiden skulle ligge indenfor kl. 5-21.

Beslutningen ændrede arbejdet i hytten. Man måtte nu have to hold hyttedrenge, da glasmagerne på dette tidspunkt arbejdede i 10 timer dagligt. Året efter børneloven 1873 var der ifølge glasværkets

egne oplysninger 16 drenge og 2 piger i alderen 10-14 år, der var beskæftiget på glasværket med indbæring af glasvarer til kølerovnen. Børnearbejdet blev ikke indskrænket men udvidet, sandsynligvis fordi man måtte have flere arbejdshold. Loven har sandsynligvis virket med hensyn til indskrænkningen af arbejdstiden. Dette sidste var netop det største problem og ikke alderen ifølge E. Hornemann.

I 1899 havde socialdemokratiet fremlagt et forslag om forbud mod anvendelse af børn under 14 år som arbejdskraft på fabrikker.

Foreningen af danske Flaskefabrikker, sendte en protest til Indenrigsministeriet. Foreningen var i mod lovforslagets § 4 og 5. § 4 handlede netop om at forbyde børn under 14 år at arbejde. Hvis det blev gennemført ville det betyde yderligere hård konkurrence fra specielt Tyskland på grund af forhøjede lønudgifter. Samtidig slog foreningen på vigtigheden af, at børnene fik lært håndværket så tidligt som muligt. Til forsvar for stadig at benytte børnene fremhævede man, at arbejdet var let og hovedsagelig bestod i at transportere det færdige glas til kølerovnen. Samtidig mente foreningen at

børnenes løn var med til at skaffe hjemmene *"en ikke uvæsenlig Indtægt hvorved Livsvilkaarne i disse forbedres til Gunst ogsaa for Børnene"*. Arbejdsmiljøet var også forbedret med gasfyring i *"udmærket ventilerede høje Rum*. Man henholdt sig i øvrigt til læge og lærerautoriteter, der var enige i foreningens holdninger.

Foreningen mente endvidere, at § 5, der handlede om indskrænkning af kvinders natarbejde, ikke holdt, da den nuværende arbejdstid ikke egentligt kunne kaldes natarbejde. Kvinderne arbejdede først fra kl. fire om morgenen og sluttede kl. 24. Samtidig var de beskæftigede kvinder ældre og selvbestemmende. Dette svarer ikke til virkeligheden. De 10 kvinder, der arbejdede på glasværket i 1901 havde en gennemsnitsalder på 31. Den yngste kvinde var 23, den ældste 42 år og 3 af dem var gift.

Måske har disse protester haft nogen gennemslagskraft for aldersgrænsen nedsættes kun til 12 år og først i 1913 yderligere fra 12 til 14 år.

Debatten om børnearbejdet mærkes dog på skolegangen i Kastrup, hvor der pludselig i kopibøgerne dukker breve op omkring kritik af glasværkskolen. I 1912

klagede sognerådet over undervisningen i fabriksskolen. En af lærerne gav børnene to timer fri om eftermiddagen. Samme lærer straffede fuldstændigt umotiveret, og børnene fremviste mærker i panden og på fingrene som hidrørte fra lærerens slag. Undervisningen var for dårlig lød klagerne fra både elever og forældre.

Fabriksbestyreren skrev som svar til sognerådet: *Da glasværket ikke længere kan eller skal udøve nogen kontrol med undervisningens forsvarlighed, men på den anden side heller ikke kan være*

tjent med, at skolens slethed berøver værket dets flinkeste drenge, tillader jeg mig høfligst at anmode om, at de her forhold undersøges, og heri viste sig berettiget, snarest ændres.

På dette tidspunkt var der kun få glasmagerbørn, der gik i skolen og benyttedes som arbejdskraft, det var først og fremmest drenge fra arbejderkvarterene i Sundby.

I løbet af et år var antallet af elever yderligere indskrænket, så driftsbestyreren skrev til skolekommissionen i 1914 og foreslog, at da skolen ifølge fabriksloven af

Glasmagere fra Kastrup. Nr 4 fra venstre Hugo Møller. Ca. 1900

Dansk Glasarbejderforbund, ca. 1930.

Siddende i midten forbundets formand glasmager Carl Johans Olsen, der endvidere også var socialdemokratisk medlem af Tårnby Sogneråd.

1913 skulle nedlægges senest 1.12.1915, og elevtallet kun var 15, skulle skolen lukkes inden eller skaffe denne lille klasse et andet passende lokale i umiddelbart nærhed af det nuværende. En epoke i det patriarkalske samfund var dermed slut

Lønkamp og fagforening

I begyndelsen af 1870'erne var konjunkturerne opadgående i Danmark uden, at det gav mærk-

bare forbedringer i lønforholdene. Den gryende fagbevægelse i Danmark i disse år fik ikke i første omgang tag i glasmagerne, selvom der også var misforhold mellem værkeres større fortjeneste og glasmagerens løn. Glasmagerne var samtidig i lange perioder på ventepenge på grund af ovnombygninger til den nye teknologi.

Glasmagerne var sandsynligvis stadig præget af den patriarkalske ånd på værkerne, og var der-

for ikke interesseret i fagbevægelsen. I anden halvdel af 1870'erne gik øleksporten i stå og som andre steder i det danske samfund fik glasmagerne en mærkbar lønnedgang over 4 perioder. Fra at have 1, 77 kr. for hver 100 flasker på ½ l. i begyndelsen af 1870'erne fik man i 1879 blot 1 kr.

Men kort efter fik glasmagerne nok, der var igen opgangstider, og arbejde at få på andre glasværker. Fremgang for glasværket gav sig også udslag i, at man i 1880 overtog glasværket ved Tuborg Bryggeriet, der herefter hed Hellerup Glasværk.

Men nogen utilfredshed blandt de ansatte, kan man spore i brevene. I 1880 skrev Johnsen til Duus:

Arnold Ebert er, ligesom Carl Witte, af de urolige. Folk man egentlig ikke skal holde paa, og som altid ere paa Spil naar der er noget i veien og jeg vil derfor meget fraraade at vi paa nogen Maade forandrer Forholdet med ham før vi have større Sikkerhed for at han er stadig, hvilket endnu langt fra er Tilfældet.

Carl Witte blev opsagt, da han ikke ville arbejde om natten og Arnold Ebert fordi han var en "dårlig glasmager".

Driftsbestyrer Pontoppidan skrev den 22.11.1880 til direktør Duus: *Angående Arbejdslønnen vil jeg tale med Dem, når jeg i morgen kommer til byen for at tage til Tuborg.* Han havde sammenlignet alle hvidtglasmagerens arbejdsfortjeneste med flaskemagerne der var noget men ikke meget højere i gennemsnit nemlig 21,66 kr imod 20,05.

Han fortsatte: *Skal arbejdslønnen nedsættes må det alene være på Lampearbejder thi det er kun de to Stole Fleckenstein og L. Wiencke der har haft en større fortjeneste, de andre Stole tjener ikke mere end en Flaskemager.*

Lønnedgangen er sikkert blevet gennemtruffet for i december samme år får man gennem et brev fra Johnsen indtryk af uro blandt glasmagerne.

I 1881 var der problemer med at få arbejdskraft og specielt flaske-magere, flere rejste.

Gode muligheder for at få andre jobs, gav glasmagerne blod på tanden med, for første gang, at prøve kræfter med arbejdsgiverne, som det også var tilfældet på andre fagområder på dette tidspunkt. Det begyndte på Helsingør Glasværk, hvor man overfor direktør Duus havde krævet 25 øre mere for hver 100 flasker. Forløbet kan

Glasmagerne havde også tid til at hygge sig i fritiden, her er det deres orkester - ca. 1890.

*Stående bagest; ?, Karl Sparkas og Frans Ahl. Foran disse fra venster: ?, August Ebert, Waldhausen, Valdemar Kaffka, Reiter, Emil Kaffka og Gustav Haack
Siddende 2. række fra venstre: ?, ?, Wendt, Albert Ebert og Hugo Møller
Forrest fra venstre: Karl Lind, Teiler og L. Evart*

spores i et brev og et par telegrammer fra den daglige leder Robert Ludvig til direktør Duus hvori man kan mærke panikken over en begyndende strejke på værket. Den 15.8.1881 havde R. Ludvig via en anden ansat hørt, at glasmagerne ville have mere i løn og skulle holde møde desangående om søndagen i salen. Samme dag et par timer senere havde

glasmagerne overfor Ludvig krævet 25 øre i løn for 100 flasker og ville have besked derom senest to dage senere. Derefter fulgte 3 telegrammer fra Ludvig den 17.8. det første indeholdt besked om, at arbejderne ville forhandle med Duus. Dagen efter kom den korte besked "Kom i morgen med 1. tog". Den 21.8 sendte Ludvig atter et telegram om, at 10 mand

ville gå i arbejde igen. Samme dag kom der igen telegram til Duus nu fra tre underskrevne glasmagere. De fastholdt et krav om 20 øre og ville ikke gå i arbejde om eftermiddagen. Fra Ludvig kom der den 22.8 en pansk besked om, at Duus ikke måtte indgå noget forlig, før han kom ind til direktøren.

Uheldigvis for glasmagerne kunne man ikke blive enige om at fastholde kravet. Duus havde tilbudt 15 øre, men da han mærkede at kun Hellerup og Helsingør glasmagerne stod fast og strejkede, endte det med, at man kun opnåede en forbedring på 10 øre. Til gengæld blev de glasmagere, der var med i fagforeningens bestyrelse fyret, "*afskediget, var med i bestyrelsen af den soc. for.*" står der skrevet ud for et par glasmager i protokollen over arbejdere på Kastrup Glasværk i 1880'erne.

Men det dårlige resultatet fik glasmagerne til at indse, at man måtte stå sammen om kravene.

Efter flere uorganiserede strejker dannede de danske glasmagere i 1883 deres første fagforening Danmarks Glasmagerforening. Fra Kastrup var der 52 medlemmer, men de blev i 1885 truet af ledelsen til at melde sig ud. Di-

rektør skal have udtalt "*Så længe der var en Draabe Blod i ham, vilde han ikke anerkende Organisation*".

I de følgende kom det til flere småstrejker på danske glasværker, der i perioden 1890-1900 havde en hård indbyrdes konkurrence. Lønnen var nede på et niveau som 20 år tidligere. I protest mod dette nedlagde glasmagerne i Hellerup og Helsingør arbejdet, og ugen efter fulgte flaskemagerne i Kastrup trop.

Hvidtglasmagerne havde bedre vilkår, men gik også i strejke, da flaskemagerne blev sat ud af deres boliger. Direktør Duus benyttede således et af velfærdsgoderne som våben, men fagforeningen gav tilskud til de strejkende og underminerede dermed arbejdsgivernes magt.

Efter 6 ugers strejke bøjede ledelsen sig. De strejkende fik en lønforhøjelse på 10%, og familierne kunne flytte ind igen endda med hjælp af værkets vogne og ansatte. Ledelsen var nu nødt til at anerkende fagforeningen, som Kastrup nu igen var medlem af.

Efter strejken rekonstruerede glasmagerne i 1892 fagforeningen til Dansk Glasarbejderforbund, idet sliberne nu kunne blive medlemmer.

I 1899 kom storlockouten, der dog ikke omfattede glasmagerfaget men andre 40.000 arbejdere og 4.500 arbejdsgivere. Storlockouten handlede om at bevare eller afskaffe de gamle patriarkalske forhold. Arbejdsgiverne ønskede stadig at være "herre i eget hus og lede og fordele arbejdet og ikke

mindst, at dæmme op for fagforeningernes indflydelse." Arbejderne ønskede at få indflydelse på arbejdsforholdene og være ligestillet i lønforhandlingerne med arbejdsgiveren og ikke, som tidligere, i de kontraktlignende forhold hvor arbejdsgiverne var dominerende.

Glasmagerne blev svedige af arbejdet i glashytten, så hvad var mere naturligt end at tage en dukkert i Øresund. 1913. Bagest fra venstre : ? . Albert Stricker, Marius Rasmussen, ?,?

Foran fra venstre: Carl Johan Olsen, Bernhard Lind, Sofus Hansen, Carl Jensen, Gerster, ?

Resultatet af konflikten blev at arbejdsgiverne fastholdt deres ret til at lede og fordele arbejdet og selv bestemme arbejdskraftens størrelse. Men til gengæld anerkendte de fagforeningerne.

Under en senere strejke i 1910 blev spareforeningen for aldersforsørgelse opløst. Det skyldtes blandt andet uenighed om man under strejken kunne få penge udbetalt, hvilket ledelsesrepræsentanten naturligvis var imod.

På glasværket har der gennem årene været mange ufaglærte arbejdere. De var indtil 1916 medlem af en københavnsk fagforening, men blev derefter overflyttet til Dansk Arbejdsmandsforbunds Kastrup afdeling. Denne afdeling blev stiftet i 1896. Kvinderne, der bl.a. arbejdede som indbærere og sorterere, var organiseret i samme fagforening.

Det patriarkalske samfund i opløsning

Med fagforeningernes fremkomst og vækst sker der både noget med Kastrup Glasværks arbejdere og ledelsen med hensyn til holdningen til den patriarkal-

ske ledelsesform. Arbejderne gør oprør mod den ved at kræve ret til være medlem af fagforeningen og ret til at disponere over egne penge i spareforeningen.

"Børnene" er blevet voksne. Direktør Duus optræder nu som industrilederen der først og fremmest tænker på produktionen og aktieselskabets økonomi og ikke på de enkelte medarbejdere.

Det patriarkalske samfund på Kastrup Glasværk var hermed ved at gå i opløsning.

Hvis du har billeder, oplysninger eller andet af lokalhistorisk interesse, så henvend dig til:

Lokalhistorisk Samling

Kamillevej 10

2770 Kastrup

Tlf. 32 46 05 45

www.bibliotek.taarnby.dk

Klik på Lokalhistorisk Samling

Vi har publikumsmaskine med adgang til internettet og mange slægtsforskerlinks.

Åbningstider:

Mandag 16.00 - 20.00

Tirsdag 12.00 - 16.00

Fredag 12.00 - 15.00

Lokalhistorisk Samling har desuden udstillinger på:

Kastrupgårdssamlingen

"*Midt på Amager*"

&

"Kastrup Glas"

Åbent Tirsdag til søndag

14.00-17.00

Onsdag tillige

14.00-20.00

Plyssen

Amager Strandvej 350:

**Permanente og
skiftende udstillinger**

Åbent Lørdag og søndag

13.00-16.00